

ТАРАСОВА О.В., канд. екон. наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто та проаналізовано теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємств та визначено причини, що стримують перехід на інноваційний шлях економічного зростання.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційний процес, конкурентоспроможність.

The article examines and analyzes the theoretical and methodological foundations of innovation activities of enterprises and identifies the causes that hinder the transition to an innovative the path of economic growth.

Keywords: innovation, innovative activity, innovative capacity, innovative process, competitiveness.

Вступ. Інноваційна активність підприємства сьогодні виступає однією з головних умов формування конкурентоздатної стратегічної перспективи його розвитку. В умовах глобалізації економіки інноваційна діяльність підприємства стає вирішальним чинником посилення конкурентоспроможності національної економіки. Інновації оцінюються за технологічними параметрами і обумовлюють позицію підприємства на ринку. Але реалізація заходів, спрямованих на впровадження інновацій, вимагає значних витрат. Повинна бути сформована і чітко виконуватись політика державної підтримки інноваційного розвитку економіки.

Дослідженню проблем інновацій та інноваційної діяльності підприємств присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Й. Шумпетера, М. Хучек, Б. Санто, О.І. Амоши, Ю.М. Бажала, Л.М. Борщ, М.П. Денисенка, А.П. Гайдучького, А.С. Гальчинського, С.В. Герасимова, Н.В. Краснокутської, Н.Б. Кирич, І.І. Лукінова, А.А. Пересади, Я.В. Риженка, О.М. Собко, Р.А. Фатхутдінова, В.Г. Федоренко, Л.І. Федулової та ін. Проте деякі питання наукового обґрунтування інноваційної діяльності підприємств та формування їх інноваційного потенціалу залишаються невирішеними. Це зумовлює вибір даної теми та засвідчує її актуальність.

Постановка завдання. Метою проведених у даній статті досліджень є розгляд та аналіз теоретико-методологічних основ інноваційної діяльності підприємства і визначення причин, що стримують перехід на інноваційних шлях економічного зростання.

Результати. Одним з основних чинників розвитку виробництва в довгостроковому періоді є інноваційна діяльність. Поняття «інновація» походить від англійського слова «innovation», що в перекладі означає «введення новацій».

Щодо змісту цього поняття у фахівців існують два підходи: широкий і вузький. Класичним широким підходом вважають викладене австрійським економістом Й. Шумпетером ще у 1912 р. у праці "Теорія економічного розвитку" розуміння цього процесу як такого, що складається з п'яти основних варіантів:

- введення нового товару (товару, з яким не знайомий споживач, або товару нового виду);

- впровадження нового методу виробництва продукції (методу, який раніше не використовувався у цій галузі промисловості);

- відкриття нового ринку, на якому цю галузь промисловості цієї країни не було представлено;

- завоювання нового джерела сировини та напівфабрикатів;

- впровадження нової організаційної структури в будь-якій галузі.

Однак більшість економістів стоять на позиціях вузького підходу. Вони обмежують сферу інновацій науково-технічними й технологічними питаннями. При цьому, згідно з однією точкою зору, інновація — це процес застосування нових технологій, виробів, згідно з іншою, — результат у вигляді нових методів, продукції, технологічних процесів.

Творці інновації керуються такими критеріями, як життєвий цикл та економічна ефективність виробу. Їх стратегія спрямована на отримання переваг перед конкурентами шляхом створення нововведення, яке стане унікальним у певній галузі.

Тож невід'ємною властивістю інновації є науково-технічна новизна та практичне застосування у виробництві. Можливість комерційної реалізації задуму виступає як потенційна властивість, для досягнення якої потрібні певні зусилля.

Між тим потребують розмежування поняття «новація» та «інновація». Під новацією розуміють новий порядок, новий процес, новий метод, нову продукцію або технологію.

Р.А. Фатхутдінов вважає, що новація — це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності, який супроводжується підвищенням її ефективності. Оформлення новацій може здійснюватися у вигляді відкриттів, патентів, товарних знаків, документації, організаційно-виробничої структури, наукових підходів або принципів, результатів маркетингових досліджень. Вважається, що для того, щоб перетворити новацію в форму інновації, треба впровадити її у виробництво або сферу споживання.

В економічній літературі термін "інновація" також інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, який втілюється в нових продуктах і технологіях. Інноваційний

продукт характеризується вищим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару або послуги порівняно з попереднім продуктом.

Різні наукові підходи до визначення поняття «інновація» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «інновація»

Автор	Визначення
<i>Як зміни</i>	
Шумпетер Й. [1, с.13]	Інновація – це зміни технології та управління, нові комбінації щодо техніки і технології.
Хучек М. [3, с.67]	Інновація – це зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також в соціальному житті підприємства.
<i>Як процес</i>	
Санто Б. [4, с. 83]	Інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток.
Твісс Б. [5, с. 30]	Інновація – це процес, в якому винахід або ідея набуває економічного змісту.
Федоренко В.Г. [7, с. 67]	Інновація – це процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм.
<i>Як результат</i>	
Покропивний С.Ф. [2, с. 24]	Інновація – впровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів.
Денисенко М.П., Риженко Я.В. [9, с. 11]	Інновація – це результат впровадження новацій з метою змін в об'єкті діяльності та одержання економічного, соціального або іншого виду ефекту.
Харів П.С., Собко О.М. [6, с. 11]	Інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, який може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу.

Відповідно до міжнародних стандартів, інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, який дістав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, що знайшов використання у практичній діяльності.

Проміжок часу, починаючи від появи ідеї до закінчення періоду використання нововведення, має назву життєвого циклу інновації. Життєвий цикл інновації у послідовності проведення робіт становить інноваційний процес. На практиці часто розглядається поняття "життєвий цикл виробу". У вітчизняній літературі він, як правило, містить такі етапи:

1. Передвиробничий (етап НДР та ДКР).
2. Виробництво.
3. Експлуатація.

Окремі автори вирізняють інші стадії:

1. Планування (складання плану реалізації інновації).
2. Визначення та досягнення умов, необхідних для успішної реалізації різноманітних фаз інвестиційного циклу, постановка завдань перед співробітниками, постачальниками, структурними підрозділами та організація їхньої роботи.
3. Виконання (здійснення досліджень та розробок, реалізація нововведень).

4. Керівництво (контроль і аналіз, коригування планів і дій, оцінка ефективності нововведень).

У міжнародному стандарті з управління якістю ISO-9004 викладається докладніша розбивка життєвого циклу продукції на окремі етапи:

- маркетинг, пошуки та дослідження ринку;
- проектування та розробка технічних вимог, розробка продукції;
- матеріально-технічне постачання;
- підготовка та розробка виробничих процесів;
- виробництво;
- контроль, проведення випробувань та досліджень;
- пакування, зберігання;
- реалізація та розподіл продукції;
- монтаж та експлуатація;
- технічна допомога, обслуговування, сервіс;
- утилізація після використання.

Існує багато варіантів класифікації інноваційних процесів, розроблених вітчизняними та зарубіжними авторами. При цьому як найважливіші ознаки найчастіше розглядаються ступінь новизни, сфера застосування, характер використання, призначення та ін. Крім того, фахівці навіть за однією ознакою вирізняють різноманітні типи інновацій. Так, *за сферою застосування* розрізняють економічні, організаційні,

технологічні, товарні і суспільні інновації, технічні та соціальні.

Залежно від глибини змін деякі автори поділяють інновації на радикальні (базові), поліпшуючі, модифікаційні (окремі).

З урахуванням сфер діяльності інновації можуть бути технологічними, виробничими, економічними, торговельними, соціальними, організаційними тощо.

За причинами виникнення інновації поділяють на реактивні та стратегічні. Реактивні — це інновації, які забезпечують виживання фірми в умовах конкуренції. Вони з'являються як реакція на нові перетворення з боку конкурентів, щоб завдяки їм фірма могла продовжувати існування на ринку. Стратегічні інновації — це нововведення, впровадження яких має випереджувальний характер з метою отримання конкурентних переваг у перспективі.

За характером потреб, які задовольняються, інновації можуть бути зорієнтовані на існуючі потреби або на формування нових.

Участь суб'єктів на ринку нововведень проявляється через:

- проведення власних НДР та ДКР;
- замовлення на проведення НДР та ДКР в інших організаціях;
- проведення спільно з іншими організаціями НДР та ДКР;
- придбання патенту, ліцензії, ноу-хау на право виробництва виробів;
- купівлю готового виробу, програмного забезпечення тощо;
- створення спільних підприємств з випуску нової продукції із залученням іноземних технологій, ноу-хау та ін.;
- придбання результатів інтелектуальної діяльності тощо.

Важливим фактором є обсяг інвестицій, що має вирішальне значення на ринку капіталу в інноваційному процесі. На практиці фінансове забезпечення інновацій може здійснюватись за рахунок кількох джерел: бюджетних асигнувань, банківського, приватного, оборотного капіталу фірми тощо. При цьому в інноваційній сфері вирішальну роль відіграють довгострокові та середньострокові інвестиції, оскільки інноваційний процес є досить тривалим.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», інновації — це новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інноваційна діяльність — це діяльність, що спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Інноваційний продукт — це результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим згаданим Законом.

Інноваційна продукція — це нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, встановленим цим Законом.

Інноваційний проект — це комплекс документів, що визначає процедуру й комплекс усіх необхідних заходів (у т.ч. інвестиційних) щодо створення й реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції.

Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) — це підприємство, що розробляє, виробляє й реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% від загального обсягу продукції і (або) послуг.

Інноваційна інфраструктура — сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Розглянувши складові інноваційної сфери, можна сформулювати основні поняття, пов'язані з нею. Вважатимемо, що інноваційна сфера являє собою систему взаємодії виробників інноваційної продукції, інвесторів та споживачів.

Інноваційна діяльність — це комплекс практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, методів управління та ін.

Інноваційний процес можна визначити як сукупність етапів, стадій, дій, пов'язаних з ініціюванням, розробкою та виготовленням продукції, технологій, що матимуть нові властивості, які більш ефективно задовольнятимуть існуючі потреби і такі, що з'являються або можуть з'явитися.

Для організації процесу управління інноваційною діяльністю необхідно чітко сформулювати мету управління (реалізація ідеї, рішення проблеми і т.д.), оцінити свої можливості, сильні і слабкі сторони, методи управління, розробити організаційну і виробничу структури і вирішити низку інших питань.

Всю сукупність процесів і явищ, що відбуваються на підприємствах різних галузей народного господарства, можна умовно поділити на дві групи — традиційні і інноваційні. Традиційні процеси і явища характеризують звичайне функціонування народного господарства, його галузей і підприємств, а інноваційні — розвиток останніх на якісно новому рівні.

Впродовж тривалого періоду, коли економіка функціонувала і розвивалась переважно за рахунок екстенсивних факторів (застосування постійно зростаючого обсягу суспільних ресурсів — персоналу, виробничих фондів), у виробництві домінували традиційні процеси і явища. Оскільки екстенсивні фактори практично себе вичерпали або їх дія стала економічно не вигідною, розвиток та інтенсифікація сучасного виробництва мають базуватися переважно на нових рішеннях у галузі технології, техніки, організаційних форм і економічних методів господарю-

вання. Опрацювання, прийняття і реалізація таких рішень складають зміст інноваційних процесів.

У звичайному розумінні інноваційні процеси, що мають місце в будь-якій складній виробничо-господарській системі, характеризуються сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.

Технічні нововведення проявляються у формі нових продуктів (виробів), технологій їх виготовлення, засобів виробництва (машин, устаткування, енергії, конструкторських матеріалів).

Організаційні нововведення охоплюють нові методи і форми організації усіх видів діяльності підприємств та інших ланок суспільного виробництва (організаційні структури управління сферами науки і виробництва, форми організації різних типів виробництва і колективної праці).

Економічні — методи господарського управління наукою і виробництвом через реалізацію функцій прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивації і оплати праці, оцінки результатів діяльності.

Соціальні — різні форми активізації людського чинника (професійна підготовка і підвищення кваліфікації персоналу, в першу чергу складу керівників усіх рівнів; стимулювання їх творчої діяльності; поліпшення умов і постійного підтримання високого рівня безпеки праці; охорона здоров'я людини і навколишнього природного середовища; створення комфортних умов життя).

Юридичні — нові і змінені закони та різноманітні нормативно-правові документи, що визначають і регулюють усі види діяльності підприємств і організацій.

За масштабністю і ступенем впливу на ефективність діяльності певних ланок суспільного виробництва усі нововведення можна об'єднати у дві групи — локальні (поодинокі, окремі) та глобальні (великомасштабні).

Якщо локальні нововведення призводять переважно до еволюційних перетворень у сфері діяльності підприємств і через це не справляють особливо істотний вплив на ефективність їх функціонування і розвитку, то глобальні, що у своїй більшості є революційними (принципово новими), мають кардинально підвищувати організаційно-технічний рівень виробництва і завдяки цьому забезпечувати суттєві позитивні зрушення в економічних і соціальних процесах.

Між окремими видами інноваційних процесів існує порівняно тісний взаємозв'язок. Ефективні технічні, організаційні та економічні нововведення неодмінно призводять до помітних позитивних змін у соціальних процесах на підприємствах, а все зростаюча актуалізація нагальних завдань соціального характеру ініціює їх розв'язання за допомогою нових організаційно-технічних і економічних рішень. Зрештою усі нововведення на підприємствах, які зорієнтовані на динамічний розвиток і невпинне підвищення ефективності виробництва, мають спиратися на власні юридичні підвалини, відповідні нормативно-законодавчі акти. Усі локальні і особливо глоба-

льні нововведення різної спрямованості можуть забезпечувати максимально можливий прогресивний вплив на виробництво за умови, якщо вони використовуються підприємствами постійно, комплексно і гармонійно.

Найбільший за наслідками безпосередній вплив на результативність (ефективність) діяльності підприємства справляють технічні і організаційні нововведення. Інші нововведення впливають на виробництво опосередковано (через ефективність нових технічних і організаційних рішень).

Висновки. Інновації перетворилися на найважливіший економічний чинник, а їх реалізація стала умовою виживання в умовах конкуренції. Суб'єкти господарювання приділяють велику увагу вивченню досвіду розробки інновацій, доведення їх до стадії практичного використання, впровадження і комерціалізації. Це дозволяє виявити причини успіху інновації, розробити відповідні концепції, на цій основі обрати інноваційну стратегію та краще організувати інноваційну діяльність.

Домінування інноваційної конкуренції зумовлено тим, що виробники за рахунок інновацій отримують і цінові, і продуктові переваги (новий продукт чи нові якісні характеристики продукту). Тому боротьба зосереджується на якомога швидшому, безперервному і масштабному впровадженні інновацій. Значущість і поширеність інноваційних складових конкурентної боротьби стійко зростає.

Основним фактором, що стримує інноваційну діяльність, є відсутність коштів для фінансування інноваційних змін. Це багато в чому зумовлено низьким ступенем зацікавленості різних економічних суб'єктів в інвестуванні капіталу в інноваційні процеси. За розрахунками економістів, для того, щоб відбулися помітні структурні зміни в економіці, потрібно не менше 5-10% валового внутрішнього продукту щороку. Таких ресурсів зараз в країні просто немає. Економіка України відчуває значну нестачу інвестиційних коштів.

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємств багато в чому залежить від державного регулювання макроекономічних умов інвестування. Істотну допомогу у процесі залучення інвестицій може надати фінансовий ринок. Основною перешкодою, що стримує його зростання, є нестача цікавих для інвестора фінансових інструментів. Тому варто приділити увагу питанню впровадження на ринку капіталів нових фінансових інструментів. З одного боку, це має сприяти подальшому ефективному розвитку банківських і небанківських фінансових інституцій, з другого — створити нові джерела покриття бюджетного дефіциту й фінансування пріоритетних програм розвитку економіки, впровадження інновацій.

У зв'язку з вищевикладеним виникає необхідність цілісного підходу до вирішення завдань поліпшення інноваційної складової розвитку підприємств України, яка у кінцевому результаті визначає конкурентоспроможність як окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры) : Пер. с нем. / Й. А. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.
2. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С. Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. - № 2. - С. 24-31.
3. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / М. Хучек // Вестник Московского университета. Серия экономика. – 1995. - № 1. – С. 62-71.
4. Санто Б. Инновации как средство экономического развития : пер. с венг. / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.
5. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями : пер. с англ. / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
6. Харів П. С. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону : [монографія] / П. С. Харів, О. М. Собко. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 184 с.
7. Федоренко В. Г. Інноваційна і інвестиційна стратегія України / В. Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2003. - № 8. – С. 16-27.
8. Кирич Н. Б. Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України / Н. Б. Кирич, Б. М. Андрушко, О. Б. Погойдак // Вісник економічної науки України. – 2009. - № 1 (15). – С. 23-25.
9. Денисенко М. П. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні / М. П. Денисенко, Я. В. Риженко // Проблеми науки. – 2007. - № 6. – С. 10-16.
10. Тарасова О. В. Проблеми реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку України / О. В. Тарасова // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 1. – С. 14-17.
11. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.

УДК 005.591.6:658.152

КАРАВАН С.І., аспірант

Одеська національна академія харчових технологій

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття звертає увагу на необхідність інноваційної діяльності для розвитку підприємства та забезпечення його інвестиційної привабливості. Досліджено процес створення інновацій на підприємстві. Запропоновано заходи, що спрямовані на збільшення ефективності інновацій.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інвестиційна привабливість, ефективність.

This article draws attention to the innovation necessity for the development of the enterprise and ensuring its investment attractiveness. The author investigates the process of enterprise innovation creation on the enterprise and suggests measures aimed at the increasing of innovation efficiency.

Keywords: innovative activity, investment attractiveness, efficiency.

Вступ. Сьогодні будь-яке підприємство для забезпечення інвестиційної привабливості та підвищення конкурентоспроможності змушене впроваджувати інновації та стимулювати інноваційні процеси. Та дуже часто постає питання як це зробити вірно, щоб не витратити зайві кошти та отримати бажану віддачу. Цілі, що декларуються, завжди благі, але найчастіше, бюджет, що направляється на підтримку інноваційного розвитку, витрачається неефективно або через недосвідченість, або навмисно.

Основне завдання будь якого підприємства – зробити так, щоб інвестиції в інновації були ефективними, тобто забезпечували високий рівень повернення вкладених коштів і стали основою довгострокового успіху підприємства. Для цього має працювати ефективна система управління інноваційними процесами. Єдина умова полягає в тому, що для впровадження змін в компанії хоч хтось із вищого керівництва має бути в цьому зацікавлений.

Постановка завдання. Існує дуже тісний зв'язок між інноваційними процесами, що протікають на підприємстві, та привабливістю підприємства для потенційних інвесторів. Тому основним завданням даної статті було структурувати інноваційний процес та виділити ті організаційні заходи, які допомагають зробити інвестиції в інновації більш ефективними.

Результати. За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), інновація визначається як процес реалізації нового рішення проблеми, спрямованої на посилення конкурентної позиції фірми. Інновації можуть бути глобальними (унікальними на світовому рівні) і локальними, обмеженими рамками конкретного ринку або підприємства. Крім того, інновації припускають не тільки винахід і впровадження абсолютно нових продуктів, технологій та бізнес-процесів, а й запозичення (адаптацію) вже існуючих [1]. Інноваційний процес розглядатиметься в розширеному варіанті: він включає